

Referat, rapport, recension – eller något annat?

Lässtrategier för att förstå, tolka och analysera texter från olika medier. Att urskilja texters budskap, tema och motiv samt deras syften, avsändare och sammanhang - Svenska/Svenska som andraspråk, Årskurs 7-9

Syfte

Att ställa frågor till texten och reflektera över den egna läsupplevelsen.

Läraren reflekterar

Vi är många lärare på olika stadier som vill att våra elever ska läsa valfri skönlitteratur i koppling till undervisningen. Och ofta vill vi naturligtvis också att eleverna ska redovisa för läsningen på något sätt. Men vilka metoder tillämpar vi egentligen då – och varför? Vi kan börja med att föreställa oss att en lärare delar ut följande frågor till eleverna då de ska berätta eller skriva om en bok de läst:

1. Vem har skrivit boken?
2. Vem är huvudperson?
3. Vilka andra viktiga personer finns i berättelsen?
4. Var och när utspelar den sig?
5. Vad handlar boken om?
6. Vad tyckte du om den?
7. Vem skulle du rekommendera boken för?

Vad har de här frågorna gemensamt? Just det. Frågorna är rätt enkla att svara på, även om man inte har läst boken, åtminstone om man inte är en nybörjarelev. Förmodligen räcker det med att läsa baksidan, skumläsa de första kapitlen och sedan fabricera en åsikt om läsupplevelsen. Det tar inte många minuter. Och när det gäller handlingen kan man ju alltid påstå att man inte vill avslöja för mycket för den som kanske vill läsa boken. Så den elev som inte kunnat, orkat eller hunnit läsa boken kan faktiskt "klara uppgiften" hyfsat – utan att egentligen ha gjort det som krävs. Som gymnasielärare har jag mött många elever som säger att de fuskat sig igenom all läsning av skönlitteratur i grundskolan på det här sättet.

Men inte heller de som har läst sina böcker får redskap för att presentera sina läsupplevelser på ett intressant sätt, om ramarna bara utgörs av den ovannämnda typen av frågor. De muntliga bokpresentationerna blir lätt väldigt lika varandra och de skriftliga redovisningarna blir sällan någon större läsupplevelse för läraren, som dessutom kanske mest sitter och funderar på om somliga elever har läst boken eller inte. Naturligtvis hör det till att presentera basfakta om en bok när man ska berätta om den för någon som inte har läst den, men det är liksom bara inledningen.

Konsten att ställa frågor

Så hurdana frågor kan man ställa för att hjälpa eleven att komma mera in på djupet i sin redovisning av läsningen? Den springande punkten är, som jag ser det, att ställa frågor som kräver att eleven pekar ut specifika ställen i texten för att belysa eller motivera sina påståenden. Sedan kan man välja, beroende på den pedagogiska målsättningen, att fokusera på läsupplevelsen, på hur författaren har gått till väga, eller kanske på eget skapande utgående från texten. Och kom då ihåg att ge eleverna frågorna på förhand så att de kan ha dem i bakhuvudet under läsningen, och vet vad som förväntas efteråt!

Förslag på alternativa uppgifter

Om man vill att eleven ska fokusera på sin upplevelse kan man exempelvis ställa följande frågor:

1. Vilket ställe i boken gav dig den tydligaste inre bilden?
2. Vilket tycker du var det mest spännande stället i boken?
3. Var blev du överraskad?
4. På vilket ställe började du ana hur det skulle sluta?
5. På vilket ställe kunde du bäst förstå varför huvudpersonen tänkte / kände / betedde sig på ett visst sätt?
6. Var lämnade författaren någonting osagt som du gärna skulle ha fått veta mera om?

Om redovisningen sker muntligt kan man be eleven läsa de utvalda styckena högt och motivera sitt svar. Om det handlar om en skriftlig uppgift kan de aktuella ställena i boken refereras eller citeras (en nog så nyttig sak att behärska).

Om man vill jobba mera textanalytiskt kan frågorna ovan omformuleras lite:

1. Välj ett ställe i texten som ger dig en tydlig inre bild. Vilka sinnesintryck använder författaren för att måla fram bilden?
2. Välj ett spännande stycke i boken. Varför upplever läsaren just det här stället så? Är det t.ex. något med händelserna, med personernas tankar eller med miljön som skapar spänningen?
3. Titta på ett ställe i boken där du blev överraskad. Hur gör författaren för att överraska dig? Finns det t.ex. ledtrådar som pekar åt ett annat håll och lurar läsaren?
4. Vad av det som händer i slutet av boken hade du väntat dig och vad blev annorlunda? Vilka ledtrådar om hur det skulle gå kan du nu efteråt märka att författaren lagt ut?
5. Välj ett ställe där en person reagerar med en stark känsla, t.ex. rädsla, sorg, glädje, nyfikenhet, lättnad eller ilska. Hur gör författaren för att visa vilken känsla personen har? Kommer det t.ex. fram genom hans beteende, tankar eller repliker?
6. Fundera på tomrum i texten, d.v.s. sådant om författaren låter bli att berätta. Välj några sådana tomrum och diskutera varför du tror att författaren lämnat dessa ställen öppna.

Om redovisningen av läsningen ska göras i en estetisk form fungerar det också bra att utgå från specifika ställen i texten som eleven väljer. Till exempel så här:

1. Välj ett ställe i boken där du får en tydlig bild av en plats. Skriv sedan en egen miljöbeskrivning där du utgår från författarens beskrivning, men lägger till egna detaljer och broderar ut med t.ex. olika sinnesintryck. Läs upp båda texterna för någon och jämför tillsammans.
2. Välj ett ställe i boken där du får en tydlig bild av en plats. Rita en karta över platsen och skriv in citat ur texten på den. Läs upp texten och presentera sedan kartan med citaten.
3. Välj det mest spännande stället i boken. Plocka ut ord, uttryck, bitar av meningar och hela meningar som du tycker att skapar spänning. Använd dessa i en dikt i fri form – och lägg gärna till eget material. Läs upp båda texterna och diskutera likheter och skillnader.
4. Välj ett lämpligt avsnitt alldeles i slutet av boken, kanske en halv sida. Skriv en ny version av slutet där något alldeles annat händer – men försök ändå skriva det så att ditt slut skulle kunna passa ihop med berättelsen som helhet.
5. Välj ett ställe i boken där något händer som får huvudpersonen att uppleva starka känslor. Skriv en dagboksanteckning i jagform där huvudpersonen beskriver händelsen och sätter ord på sina känslor.

Elevproducerade texter – vilka begrepp använder vi?

Slutligen vill jag resonera lite kring hur vi benämner de texter våra elever producerar om böcker de läst. *Bokreferat* är ett begrepp jag inte är så förtjust i. Visst behöver man kunna referera, men det finns så mycket annat man kan göra med en bok än att återge handlingen i den. Inte låter ordet *bokrapport* särskilt inspirerande heller. I rapporten som genre ingår till exempel sällan den subjektiva upplevelsen. *Bokrecensionen* i sin tur är en "riktig" textgenre som förutsätter både presentation, analys och subjektivt omdöme. Ett bättre ord än referat och rapport, tycker jag. Men det står ju faktiskt varje lärare fritt att benämna slutprodukten på ett sätt som passar för den uppgift man gett eleverna, oberoende av om den är skriftlig eller muntlig.

Lgr 11 Förmåga (kopplingar åk 9)

Formulera sig och kommunicera i tal och skrift. Läs och analysera skönlitteratur och andra texter för olika syfte.

Centralt innehåll

Lässtrategier för att förstå, tolka och analysera texter från olika medier. Att urskilja texters budskap, tema och motiv samt deras syften, avsändare och sammanhang.

Kunskapskrav

Genom att göra **välutvecklade** sammanfattningar av olika texters innehåll med **god** koppling till tidsaspekter, orsakssamband och andra texter visar eleven **mycket god** läsförståelse. Dessutom kan eleven, utifrån egna erfarenheter, olika livsfrågor och omvärldsfrågor, tolka och föra **välutvecklade och väl** underbyggda resonemang om budskap som är **tydligt framträdande och budskap som kan läsas mellan raderna eller är dolda** i olika verk. Eleven kan samtala om och diskutera varierande ämnen genom att ställa frågor och framföra åsikter med **välutvecklade och väl** underbyggda argument på ett sätt som **för samtalen och diskussionerna framåt och fördjupar eller breddar dem**.